УДК 37.013.74: 378.147

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ПОЛІКУЛЬТУРНОГО ВИХОВАННЯ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Зозуля І. Є., Діденко О. В.

Постановка проблеми. Становлення полікультурності як інтегративної якості особистості, як вищого показника відкритості культурній розмаїтості – це складний, поступовий процес. Особистість розвивається під одночасним впливом різних факторів: глобальних і факторів мікросередовища, соціальних, культурних, політичних, економічних і т.д. Як і інші якості соціально орієнтованої особистості, полікультурність є результатом, з одного боку, об'єктивних умов впливу соціального середовища, а з іншої – цілеспрямованого виховання. Це означає, що можна і необхідно створювати відповідні педагогічні умови для розвитку цієї інтегративної якості особистості в межах відповідної полікультурної виховної системи. **Метою статті** є визначення основних педагогічних умов полікультурного виховання студентів іноземців.

Виклад основного матеріалу. Полікультурна виховна система – це цілісне утворення, що відображає наступність цілей, змісту, середовища міжкультурних комунікацій, форм організації студентських співтовариств та забезпечує становлення у студентів професійних і світоглядних компетенцій, комунікативної культури й громадянської зрілості, почуття поваги до цінностей інших культур на основі загальнокультурних і національних цінностей. Метою полікультурної виховної системи є формування відкритої, розуміючої й приймаючої позиції людини при спілкуванні з різними культурами, формування поважливого ставлення до свого та інших народів за допомогою засобів матеріальної й духовної культури.

Орієнтирами виховання полікультурності іноземних студентів вищого технічного навчального закладу, опорою його практичної роботи є принципи. У цьому випадку важливе значення при організації полікультурного виховання

має інтегральний принцип полікультурності. Він передбачає визнання унікальності кожної етнічної чи соціальної культури, орієнтує особистість на взаємодію з іншими людьми як носіями цінностей свого народу, стимулює до міжкультурних комунікацій і пошуку цивілізованих діалогових способів досягнення згоди. Дотримання цього принципу сприяє збереженню культурних цінностей, допомагає забезпечити розуміння молодими людьми культурної розмаїтості сучасних суспільств, неминучості культурних відмінностей між людьми. Основними складовими полікультурного принципу є також: принцип людяності (гуманізму), принцип справедливості, принцип релігійної терпимості, принцип рівності людей і культур, принцип індивідуальності, принцип культуродоцільності та принцип діалогу**.**

Серед педагогів склалося кілька поглядів на ті педагогічні умови, що необхідні для полікультурного виховання. Зокрема, О. Моляко називає такі: 1) створення позитивної педагогічної атмосфери в навчальному закладі, спрямованої на формування високоморальної особистості; 2) організація і здійснення процесу навчання на основі поліцентричного підходу в загальній освіті; 3) стимулювання формування і розвитку культурологічних знань міжетнічної і міжкультурної взаємодії, ціннісних орієнтацій та особистісних якостей у процесі позаурочної роботи [6, с.12].

П. В. Степанов вважає, що найбільш ефективні засоби виховання толерантності такі: ознайомлення з іншими культурами (виявлення їхньої різноманітності), міжкультурний діалог (заочні й безпосередні зустрічі із представниками інших культур), організація групової комунікації (дискусії, рольові ігри та ін.) [7].

У зарубіжних країнах використовують різні підходи до організації полікультурного виховання. Зокрема, у США впроваджують різні курси та програми, наприклад, університетські курси вивчення різних регіонів нашої планети, закордонної політики та міжнародних відносин. У цій країні часто використовують двомовні програми: предмети викладаються англійською мовою та мовою певної етнічної групи. Практику двомовного викладання

використовують і в європейських школах. Зокрема при вивченні таких предметів, як історія, географія, використовують іноземну мову. В свою чергу різні інтегровані мовні курси дозволяють студентам набути навичок спілкування в межах простих ситуацій. При вивченні цих інтегрованих курсів іноземцям пропонується спочатку вивчити мову та історію, потім – основні категорії граматики та видатні архітектурні пам'ятки [4, с.46–48].

З урахуванням напрацювань відомих вчених щодо організації полікультурного виховання, особливостей виховного процесу іноземних студентів у вищих технічних навчальних закладах однією з педагогічних умов полікультурного виховання іноземних студентів ми визначили створення сприятливого полікультурного середовища у навчальному закладі. У нашому дослідженні полікультурне середовище вищого технічного навчального закладу – це система цінностей, прийнятих у вищому навчальному закладі, які впливають на формування полікультурного мислення іноземних студентів, актуалізують цінності толерантності, поваги до представників інших націй та культур. На думку Ю. О. Карягіної, у виховному полікультурному просторі освітнього закладу є такі фактори, що активізують процес розвитку полікультурності учнів. Це: 1) *навчальний матеріал* (зміст дисциплін, ідеї, міжпредметні зв'язки); 2) *педагогічні технології* (ігрові, проблемні, проективні, інтегровані, діалогові та ін.); 3) *спецкурси;* 4) *класні години* (бесіда, анкетування, спільна робота з полікультурної тематики); 5) *дослідницька діяльність учнів;* 6) *загальношкільні конкурси* (віршів, плакатів, малюнків з питань полікультурності); 7) *комунікативні тренінги* (вправи, заняття із психологами школи); *8) додаткова освіта в межах школи* (клуби, кружки) [5, с.103].

О. Н. Джуринський підкреслює, що у полікультурному вихованні одним з головних способів організації є відповідне вивчення тих або інших навчальних дисциплін. Наявність полікультурного компонента в навчальних дисциплінах дозволяє вирішувати подвійне завдання: стимулювати інтерес студентів до

нового знання й одночасно пропонувати різні точки зору на навколишній світ [3, с.95].

Дослідники полікультурної освіти вказують на важливість діяльнісного підходу, зазначають, що чужу культуру можна засвоїти тільки в процесі діяльності, у нашому випадку – навчальної. Саме гуманітарні предмети повинні дати відповіді на найважливіші питання життя, які є важливими для студентів у період навчання у ВТНЗ.

З урахуванням того, що метою полікультурного виховання є прилучення до культури свого та іншого етносоціуму (а, виходить, збереження національних культур), навчання спілкуванню, засобами їхньої реалізації в навчальному закладі стають предмети етноциклу, а також навчальні дисципліни на зразок етнології, етнопсихології, культурології, українознавства та ін.), української мови й культури.

В. С. Болгаріна та І. Ф. Лощенова підкреслюють, що, враховуючи те, що полікультурність є елементом загальної культури, ядром полікультурності є знання особливостей культури інших народів, вміння сприймати найкраще з них і цим збагачувати власну культуру. Потенційні можливості для цього закладені, по суті, в усіх навчальних предметах, але найбільшою мірою в предметах гуманітарного профілю. Особлива роль належить історії, літературі й іноземним мовам, якщо їх вивченню надати справжньої полікультурної спрямованості [1, с.3]. Саме знання мови може допомогти сформувати в іноземних студентів іншу картину світу, полікультурну свідомість.

Мова є одночасно елементом культури і засобом вивчення цієї культури. Про мову як феномен духовної культури нації писали відомі філософи, антропологи та філологи, зокрема В. Гумбольдт, О. О. Потебня, М. О. Максимович, І. І. Огієнко, Л. А. Булаховський, М. Хайдеггер, В. Вінтгенштейн, П. Ф. Фортунатов. Дослідники К. Леві-Строс, С. Уі, М. Гріоль, М. Феррі вивчали питання відображення у мові уявлень народу про світ. Саме мова дозволяє пізнати культуру свого народу та культуру інших народів, загальнолюдських і національних цінностей, умінь і навичок

позитивної міжетнічної та міжкультурної взаємодії. Учені одностайні в тому, що вивчення мови не тільки служить комунікації, але й дозволяє прилучатися до інших способів мислення, поведінки. Полікультурне виховання у цьому випадку не можливе без вивчення іноземними студентами української мови, історії та культури. Наявність полікультурного компонента в навчальних дисциплінах за таких умов дозволяє пропонувати різні точки зору на навколишній світ.

Проблему викладання української мови для студентів почали досліджувати порівняно недавно. Питанням інтенсифікації процесу навчання українській мові іноземців присвятила увагу М. В. Луцюк, Т. І. Дементьєва, О. О. Євдокімова, А. К. Солодка. Як зазначають Є. М. Верещагін та В. Г. Костомаров, за допомогою мови можна пізнати весь світ; сутність мови полягає не тільки в тому, щоб бути засобом передачі думок від однієї людини до іншої, але й бути носієм і зберігачем думки, всього знання в індивідуальній та колективній свідомості людини [2, с.9]. На думку вчених, саме при вивченні мови людина засвоює не тільки ще один код для вираження думки, але й духовне багатство носіїв цієї мови [2, с.11].

Отже, з урахуванням особливостей навчання іноземних студентів, мети полікультурного виховання, зокрема необхідності пізнання української культури, прилучення до її цінностей, визначених критеріїв сформованості полікультурної вихованості іноземних студентів, ми визначили одним з напрямків формування полікультурної вихованості іноземних студентів вивчення ними української мови.

Особливе значення для полікультурного виховання іноземних студентів має поєднання вивчення мови з презентацією України. Аналіз країнознавчих матеріалів з різних підручників для навчання мови іноземних студентів дозволяє зробити висновок про найбільш ефективні методичні прийоми, що допомагають залучити інформацію про Україну у процес навчання мови. Зокрема, як прийом презентації матеріалів, що відображають особливості української культури, можна використовувати діалог двох персонажів –

«іноземця» та «українця». Ще один прийом – включення текстів країнознавчого характеру в розмовне мовлення. У цьому випадку має значення відпрацювання повсякденних побутових тем на матеріалах нової для адресата національної культури. Країнознавчі матеріали можна також використовувати при вивченні граматики – через введення країнознавчих даних через семантику фразеології та мовної афористики; тлумачення українських слів з національно-культурним компонентом в семантиці; створення спеціальних країнознавчих речень; використання ілюстрацій на країнознавчу тему; звернення до художньої літератури [2, с.25–26].

Окрім української мови, великі можливості для формування полікультурної вихованості іноземних студентів має історія України. Історія подає величезний фактичний матеріал, що сприяє зрозуміти процеси становлення та розвитку полікультурного середовища. Щодо викладання історії у вищих навчальних закладах, на сьогодні увиразнилося декілька важливих підходів. Автори одних підручників вважають за доцільне оповідати спершу про владу, а потім про суспільство, інші, навпаки, – передусім про суспільство, а вже потім про владу, яка має йому, цьому суспільству, слугувати. На думку Н. М. Яковенко, яка однією з перших звернула увагу на важливість врахування полікультурного принципу при викладанні історії України, так званий державницький підхід в підручниках є на сьогодні анахронізмом, бо там за головного героя історії прийнято вважати суспільство, хоча влада і держава мають служити людині, а не навпаки. Дослідниця підкреслює, що, розглядаючи підручник з історії як річ, яка гарантує національну безпеку, слід виходити із засади, що вона може бути досяжною лише тоді, коли суспільство в злагоді й дивиться у майбутнє з оптимізмом. Авторка наводить афоризм Цицерона: «Non scholae, sed vitae discimus» (Ми вчимося не для школи, а для життя). Йдеться не просто «для життя», а для життя в суспільстві. І в цьому полягає головна функція гуманітарного підручника – чи то з історії літератури, чи з історії: формування певних життєвих позицій, які тут і тепер, сьогодні й завтра, мають бути співзвучні потребам суспільства. У цьому, на думку Н. М. Яковенко,

головна відмінність гуманітарного підручника від підручників хімії, фізики чи математики, що не мають такої мети. Саме підручник історії пропонує ту модель поведінки людини в суспільстві та в різноманітних колізіях соціального життя, яку суспільство хотіло б бачити від майбутнього громадянина. Отже, зазначає дослідниця, надзвичайної значущості набуває питання про те, що «вибирати з історії» та під яким кутом зору препарувати. Щодо цього є також важливою думка французького історика Етьєна Франсуа: «Вибираючи спосіб увічнити минуле, нація водночас вибирає своє майбутнє». Як підкреслює Н. М. Яковенко, «те, що ми подаємо в підручнику – це ті сценарії, моделі поведінки в кризових і мирних ситуаціях, оті певні суспільні преференції, є відповіддю на те, якою ми хочемо бачити молоду людину завтра» [8].

Н. М. Яковенко вважає, що теперішній підручник з історії України демонстративно етноцентричний. Він ігнорує історично складену багатоетнічність і поліконфесійність України, яка завжди (як, зрештою, і простір усієї Центрально-Східної Європи) була етнічно строкатою територією. Для зменшення надмірної націоцентричності підручників авторка пропонує доповнити навчальні тексти інформацією про решту народів та етносів, які здавна проживали/проживають на території України, і т.д. Напрацювання Н. М. Яковенко мали важливе значення для організації роботи з виховання полікультурної вихованості іноземних студентів.

Висновок. Таким чином, зважаючи на те, що ядром полікультурності є знання особливостей культури інших народів, вміння сприймати найкраще з них і цим збагачувати власну культуру, створення сприятливого полікультурного середовища у навчальному закладів як одна з педагогічних умов виховання полікультурності передбачає введення полікультурного компонента в такі навчальні дисципліни, як українська мова та історія України**.** При викладанні української мови у вищому технічному закладу важливо насамперед зосереджувати увагу на розвитку діалогічного та монологічного мовлення студентів з використанням комунікативного підходу та відповідного підбору вправ. При викладанні історії важливо висвітлювати вклад різних

народів у становлення української держави, забезпечити засвоєння іноземними студентами специфіки і тенденцій розвитку як української держави взагалі, так і окремих національностей, що проживали і проживають на її території.

Напрямками **подальших розвідок** з проблеми полікультурного виховання іноземних студентів вищих технічних навчальних закладів можуть стати розробка структурно-функціональної моделі зазначеного процесу, а також визначення діагностичного апарату для проведення діагностики полікультурної вихованості іноземних студентів.

Список використаних джерел:

1. Болгаріна В. С., Лощенова І. Ф. Культура і полікультурна освіта / В. С. Болгаріна // Шлях освіти. – 2002. – № 1. – С. 2 – 6.

2. Верещагин Е. М., Костомаров В. Г. Язык и культура : Лингвострановедение в преподавании русского языка как иностранного. – 3-е изд., перераб. и доп. – М. : Русский язык», 1983. (Библиотека преподавателя русского языка как иностранного). – 269 с.

3. Джуринский А. Н. Поликультурное воспитание: сущность и перспективы развития / А. Н. Джуринский // Педагогика. – 2002. – № 10. – С. 93–96.

4. Дубовик О. В. Полікультурна освіта: сучасні теорії та концепції / О. В. Дубовик // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2001. – № 4. – С. 40 – 50.

5. Карягина Ю. А. Воспитание поликультурности подростка в образовательном процессе : дис… канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования». – Оренбург. гос. пед. ун-т. – Оренбург, 2007. – 188 с.

6. Моляко О. О. Функціональна модель формування полікультурної компетентності школярів / О. О. Моляко // Рідна школа. – 2005. – № 6. – С. 10–12.

7. Степанов П. В. Толерантный человек: как его воспитать? / П. В. Степанов // Народное образование. – 2001. – № 6. – С. 152 – 156.

8. Яковенко Н. М. Концепція нового підручника [Електронний ресурс]. – Режим доступу http://www.polit.ru/science/2009/11/17/yakovenko.html

АНОТАЦІЇ

Зозуля І. Є., Діденко О. В. Педагогічні умови полікультурного виховання іноземних студентів вищих технічних навчальних закладів

У статті охарактеризовано основні педагогічні умови полікультурного виховання іноземних студентів.

Ключові слова: *полікультурне виховання іноземних студентів, полікультурний компонент, полікультурність, педагогічні умови.*

АННОТАЦИЯ

Зозуля И. Е., Диденко А. В. Педагогические условия поликультурного воспитания иностранных студентов высших технических учебных заведений

В статье охарактеризированы основные педагогические условия поликультурного воспитания иностранных студентов.

Ключевые слова: *поликультурное воспитание иностранных студентов, поликультурный компонент, поликультурность, педагогические условия.*

Zozulia I. E., Didenko O. V. Pedagogical conditions of multicultural education of foreign students of higher technical education

The article characterized in terms of basic pedagogical multicultural education of foreign students.

Keywords: multicultural education of foreign students, multicultural component, multicultural, pedagogical conditions.

Додаток 1

Відомості про авторів

Прізвище, ім’я, по-батькові – Зозуля Ірина Євгеніївна;

дата народження – 15 січня 1985 року;

закінчила – у 2007 році Вінницький державний педагогічний університет ім. М М. Коцюбинського за спеціальністю «українська мова і література»;

місце роботи – Вінницький національний технічний університет;

посада – викладач-асистент кафедри мовознавства.

Домашня адреса: м. Вінниця.

тел. (*мобільний*) 093-499-70-36

Прізвище, ім’я, по батькові – Діденко Олександр Васильович
Науковий ступінь – доктор педагогічних наук, Вчене звання – доцент
Начальник кафедри соціально-економічних дисциплін Національної академії ДПСУ ім. Б. Хмельницького